

L'art entra al bosc

Fabiola Sofia MASEGOSA i GAYO

Des de temps immemorials el bosc, font d'obtenció de recursos naturals i de canalització de l'espiritualitat humana, ja que ha constituït un lloc sagrat per a moltes cultures del nostre planeta, ha estat considerat un lloc que, al mateix temps, d'una banda, és acollidor i transmet pau i, de l'altra, resulta terrorífic, atès que ens desperta les majors pors i, precisament, d'aquest fet procedeix la fascinació que causa en l'ésser humà. El bosc ens vincula amb el passat com a espècie i amb el present cultural com a societat. Potser per això ha estat utilitzat en multitud d'ocasions tant al cinema o a la televisió com a la literatura i en les arts.

A partir de l'edat mitjana, amb l'extensió del cristianisme que pretenia acabar amb tot tipus de rituals pagans, aquesta sacralitat del bosc desapareix i se li atribueix una visió negativa. La literatura medieval va convertir aquests llocs en alguna cosa horrible per naturalesa, habitats per bèsties i éssers temibles, en els quals predominava el meravellós i el terrorífic. Un exemple d'això el trobem en *La Divina Comèdia* en què Dante Alighieri es va perdre en el "bosc fosc, perquè el camí recte es va perdre". Més tard, també apareix el bosc en paisatges de les novel·les de Shakespeare. En aquest cas sota el tòpic del *locus amoenus*, és a dir, com a un indret natural idealitzat i paradisiac, segur i tranquil, que convidava a la conversa relaxada, on el dramaturg anglès utilitza elements de la natura per proposar metàfores sobre la naturalesa humana.

Aquesta imatge negativa del bosc, de la qual acabem de parlar, vist com a espai no habitable ja que era transitat per bèsties i malfactors, va durar fins a la Il·lustració, quan la naturalesa va passar a ser considerada com un model a imitar per l'home i els boscos van ser vistos com a llocs que representaven l'ideal de puresa. Llocs ideals per escapar de la corrupció moral que s'atribuïa a les ciutats.

També a les arts plàstiques diferents generacions d'artistes l'han immortalitzat des de diferents visions i han contribuït a la construcció de la imatge del bosc a través de les seves pintures. Aquests artistes van tornar una vegada i una altra sobre la idea del bosc i, en aquest sentit, cada un s'acosta a ell a la seva manera emprant la seva tècnica i el seu estil. Els

expressionistes de les primeres dècades del segle xx el van pintar com un espai de llibertat utilitzant la independència de la tècnica mentre que els neexpressionistes van fer el mateix en majors formats i de manera més salvatge creant espais emocionals. Per tant, les arts són part de l'expressió social de cada generació i, per això, es nodreixen de la realitat del seu temps aplicada a una reflexió estètica i a una conceptualització. No obstant això, durant les avantguardes el bosc va quedar rellevat a un segon pla fins que el moviment Land Art el va recuperar. Però l'art també és una expressió personal en la qual cada artista diposita els seus interessos i gustos i decideix l'impacte social que ha de tenir la seva feina.

Per tant, abans el bosc sortia a l'art, mentre que ara és l'art el que entra al bosc. Amb això, gràcies a l'autonomia que ha anat guanyant l'art en els últims temps, es trenquen les relacions de l'obra d'art amb els llocs tradicionals d'exposició (museus, galeries d'art) i l'art comença a sortir també a l'exterior; als carrers i als entorns naturals.

El que s'ha de tenir clar, és que actualment l'art contemporani ha canviat, ara no importa tant la forma i la bellesa de les obres com el seu significat. L'art s'ha compromès socialment i políticament, i busca orientar i instruir induint les persones que l'admiren a la reflexió i al judici crític.

L'art contemporani construeix una imatge del bosc com un lloc amable i tangible, postura que es veu reforçada gràcies a l'aparició de l'ecologisme. La utilització del bosc com a espai i temps per a la creació i exposició d'art contemporani s'ha estès en la nostra època especialment amb l'aparició del moviment artístic conegut com a Land Art amb el qual s'afegeixen nous valors al bosc (culturals, econòmics i també espirituals). Normalment, els llocs escollits per exposar aquest tipus d'art es troben situats prop de les poblacions i tenen un fàcil accés per al públic, a més, d'haver estat intervinguts per l'home.

Des d'una perspectiva artística el bosc se sent com una arquitectura etèria, intangible i que té com a element imprescindible la llum. Per això, el bosc connecta amb el més profund del nostre inconscient, ens atrapa i ens commou.

Aquests boscos intervinguts per la mà humana i que atreuen l'atenció d'aquests artistes per crear les seves obres, les quals es fonen amb l'entorn, han perdut, en molts casos, qualsevol tipus de connotació negativa des de la irrupció en l'art de la pensada ecològica que ha elevat fins gairebé ser considerats com sacres aquests espais verds. Però, ara, es tracta de llocs als quals podem tornar i no de llocs idíl·lics inaccessibles i llunyans. I, encara convertits en llocs quotidians, no han perdut la seva consideració de salvatges, meravellosos i misteriosos que subjau en el pensament col·lectiu.

Aquesta relació humana de l'art amb el bosc es pot tractar des de punts de vista diferents: com una fascinació per la natura, com un reclam del bosc o com una crida d'auxili des d'un punt de vista ecologista.

En el cas de 4a Biennal Internacional d'Andorra, després de tots els problemes que està comportant per tota la societat la pandèmia que estem patint, que ha suposat molts canvis a tota la població mundial, enguany té com a tema principal sobre el qual s'han creat totes les obres la següent qüestió: "Què passaria si ens haguéssim de confinar a la muntanya?".

En aquest cas, estem parlant del Land Art, un corrent artístic que aposta per realitzar creacions que es mimetitzen amb el paisatge que les envolta i que, a més, el respecten. Es

tracta d'una transformació de la natura a través de la intervenció humana.

El material pres directament de la natura i, en ocasions, poc treballat és la base d'algunes d'aquestes obres, mostrant amb això la realitat de la seva substància. La forma no trunca l'expressivitat de la matèria la qual reprèn un sentit profund connectant aquestes obres amb el seu lloc d'origen.

En treballar els materials, s'espiritualitzen i sense adonar-se l'artista està creant un llenguatge que la resta dels éssers humans són capaços de captar. Així, en veure l'obra

connectem amb la qualitat espiritual que s'ha impregnat en el material treballat. Es tracta d'un crit als homes perquè es posin de nou en contacte amb el medi que els envolta i tornar a comprendre el seu llenguatge. Aquest és el cas de l'obra *Joc de claus* de Jordi González situada a la zona del llac d'Engolasters.

En observar l'obra el primer que ens suggereix és obertura cap al bosc. Les claus per entrar, 15 en total, fetes amb fusta de pi de bosc sostenible, ja que constitueixen una part més del bosc, pegen dels mateixos arbres. En realitat, no hi ha res tancat i al bosc ets lliure d'anar i venir per on vulguis sense trobar traves que t'ho impedeixin, com sí va succeir en les poblacions confinades per la covid-19. I no només això, sinó que encara seguim vivint tota una sèrie de restriccions que coarten la nostra llibertat. Això no succeeix en el bosc.

Però el significat d'aquestes claus va molt més enllà. L'autor ha utilitzat un joc de paraules, que no només s'estableix en el registre lingüístic, sinó també en el visual, basat en la homonímia de la paraula *claus* per donar significat a la seva obra. No només es tracta de les claus per entrar lliurement al bosc, sinó que també ens està oferint les claus, ja que cada una de les claus penjades dels arbres té gravat un codi QR que ens permet accedir a continguts específics sobre educació ambiental. Això, ens ajuda ha entrar al bosc d'una manera respectuosa i no com ho hem vingut fent en els últims temps.

El nombre de claus, 15, com ja van dir mes amunt, és essencial ja que constitueixen una al·legoria al calvari i la resurrecció de Jesucrist que es posen de manifest en les quinze estacions que componen l'oració del Via Crucis. Cada clau és considerada com si fos una etapa del recorregut que va fer Jesucrist durant el seu calvari fins a arribar a la resurrecció i ens ajuden a meditar sobre les nostres actuacions i a repensar la nostra manera de veure i tractar la natura, perquè com ja sabem, l'ésser humà per naturalesa tendeix a destruir el que més estima i necessita pel seu afany de dominar i posseir tot el que desitja tant coses com persones. Per tant, no és que no estimi la naturalesa sinó que no ha après a respectar-la i a convida-hi en plena harmonia. De manera que aquesta obra posseeix dos significats: un d'artístic i un altre d'educatiu que contribuirà a entrar d'una manera diferent, a la qual hem utilitzat fins ara, dins dels boscos i altres espais naturals.

A continuació, tractarem l'obra de Jordi Casamajor titulada *Els arbres no ens deixen veure el bosc* situada al camí de les Pardines la qual constitueix una metàfora visual sobre la greu crisi que estem vivint en aquests moments, és a dir, un missatge explícit sobre els efectes de la pandèmia en el pla psicològic exposat en un espai natural. Aquest títol procedeix d'una coneguda frase proverbial que s'utilitza quan algú no és capaç de veure un problema o una situació en el seu conjunt perquè està prestant més atenció als detalls.

Per tant, les por i l'ansietat que van sorgir en moltes persones durant el confinament i que en algunes encara perduren van fer que apareguessin moltes altres malalties que encara no han estat valorades. Ja que com tots sabem, la por i l'ansietat ens posen malalts. Aquests símptomes van ser creats per la incertesa cap al desconegut, cap a alguna cosa que mai abans no havíem viscut i tots els nostres temors i dubtes constitueixen els arbres que no ens deixen veure el bosc. I el bosc a la meua manera de veure seria el futur més immediat. Per això, caldria solucionar primer els problemes presents i no pensar constantment en què pot passar demà, ja que això genera por i ansietat.

La tercera obra que presentaré de la 4a Biennial Internacional d'Andorra 2021, en aquesta ocasió novament ecologista i també situada a la zona del llac d'Engolasters, és la de Heini Nieminen, amb el títol de *Domini Comú*. S'hi observen deu astes amb banderes que ens mostren imatges d'animals salvatges procedents de la fauna típica d'Andorra. Si hi pensem bé... Què passaria si haguéssim de confinar-nos amb ells en els boscos o a la muntanya? Els respectaríem o acabariem per extingir-los com va ocórrer amb altres espècies del món animal en moltes altres ocasions en el passat no molt llunyà? Seríem capaços d'adaptar la nostra forma de vida a la d'ells i no considerar-nos éssers superiors i amos del món?

No sé gaire bé com respondre a aquestes preguntes. Tot i que les coses han canviat una mica els últims temps, no crec que

anem pel bon camí pel que fa al respecte a la natura en general. I si reflexionem sobre el tema a què al·ludeix l'obra, cal assenyalar que encara s'estan caçant animals en perill d'extinció en molts llocs només a canvi de béns materials. Us deixo meditar a cadascun sobre la resposta a aquestes preguntes.

Però de totes maneres sento la necessitat d'assenyalar que des de la industrialització fins ara els humans no han respectat la natura com ho feien els nostres avantpassats. Ells caçaven per menjar i respectaven la natura. Nosaltres, encara que no cacem, contaminem i estem provocant un canvi climàtic que altera les condicions de vida dels animals que hi viuen. A més, talem els boscos al nostre profit i fem desaparèixer el seu hàbitat, i com a resultat també desapareixen la flora i la fauna autòctones de la zona. Estem lligats a un consum desmesurat i si no fem aviat alguna cosa, ja no quedarà res per salvar.

L'única manera de mantenir vives aquestes espècies animals i vegetals és mantenint el seu hàbitat natural en un estat idoni per a elles, és a dir, sense que hi intervingui la mà humana. Quan, acabada la Biennial, la petjada de la feina de l'home desaparegui de l'estany d'Engolasters deixarà viu el record a través del qual s'estableix l'aliança de l'home amb l'entorn, una aliança carregada de misticisme i que connecta amb l'antiga connotació sagrada dels boscos.

Un altre cas d'ecologisme que mostra un respecte per la natura són les mans entrelaçades pintades a la biennial L'Andart 2019 en un clar envoltat de pins verds als peus de l'estany d'Engolasters i sobre la sorra. L'obra a gran format i amb un clar missatge ambiental va ser feta per l'artista francès Guillaume Legrosun, també conegut com a Saype. Per transmetre aquest missatge ecologista el pintor utilitza pintures 100% biodegradables que prepara ell mateix amb pigments naturals –carbó vegetal, guix, aigua i proteïnes làctiques– amb la finalitat que la seva pintura s'anés desintegrant a poc a poc i fóra reabsorbida per la natura. Saype va comptar amb Andorra perquè formés part del seu projecte *Beyond Walls*, una cadena gegant de mans entrelaçades que van apareixent i desapareixent per diferents indrets del món i que pretén lluitar contra els murs, mentals i físics, que tanquen els humans en si mateixos o dins d'espais geogràfics. Llançava així un missatge d'optimisme i convivència entre les persones de tot el món.

A Ordino, trobem una estructura tradicional andorrana anomenada *Estripagecs als 4 vents*. Es tracta dels estripagecs creats per l'artista Pere Moles i col·locats des del 2015

al Parc Natural de la Vall de Sorteny als quatre vents, com bé diu el seu nom. Aquesta estructura està formada per cinc tòtems que constitueixen rèpliques a mida gegant dels estripagecs que encara es poden veure protegint les finestres de moltes bordes d'Ordino.

En mirar-los, col·locats en un lloc elevat, obert i immens, al que a més has d'arribar caminant i gaudint de la natura, al nostre subconscient li suggereixen una finestra oberta a l'espai que condueix l'ésser humà a la llibertat, a l'observació i a una fusió directa amb l'entorn del paisatge andorrà; enfront de la funció original d'aquests barrots de ferro, amb punxes irregulars cap als laterals, que era protegir les finestres de les cases pairals i bordes evitant l'accés de qualsevol intrús que pretengués violentar-les. Tota una experiència contemplativa que ens fa reflexionar sobre els fonaments de la tradició d'un país envoltat de boscos i muntanyes.

Altres sensacions diferents ens transmetrien les escultures mitològiques creades per Àngel Calvente per al Bosc Viu d'Ordino conegudes com *Arrels*. Al veure'n algunes fa la sensació que es fonen amb els mateixos arbres en un tot màgic i misteriós. Aquesta sensació ens torna al bosc terrorífic de què ja havíem parlat a l'inici de la ponència. Un bosc ple d'éssers misteriosos (nimfes, mans i éssers sorgint dels arbres, etc.) i que tant hem vist en algunes pel·lícules de terror.

Però no ens deixem enganyar, es tracta d'éssers mitològics lligats amb la natura, i el nom d'*Arrels* indica la unió dels habitants de la parròquia d'Ordino amb aquesta. Les figures integrades en els arbres, com podem veure, cada vegada ho estan més a causa que els

líquens, a poc a poc, les van embolicant i les fan fusionar-se amb la natura com a éssers protectors d'ella.

Les mans entrelaçades brollant de l'arbre com si constituïssin part seva que observem en la imatge del mig són una creació que intenta conduir-nos a una reflexió sobre la nostra relació amb l'entorn natural que ens envolta i ens manifesta un símbol del fort vincle que mantenien els nostres avantpassats amb la natura.

També podem trobar fades, nimfes sortint de l'aigua, follets i, fins i tot, un llop, és a dir, tot tipus d'éssers mitològics que segons les llegendes antigues habitaven els boscos protegint-los de tot perill.

En definitiva, per acabar, cal assenyalar que l'art contemporani entra al bosc i es fon amb ell buscant, en la majoria dels casos, una crítica política i social. En l'actualitat, com ja havíem dit més amunt, el més important és el significat que l'artista intenta transmetre amb la seva obra i no la seva bellesa o la seva forma. Per tant, l'obra d'art ha canviat la seva funció com a reacció a l'arribada de la globalització i el neoliberalisme que proposa el lliure mercat, la individualitat i el consumisme massiu.

Fabiola Sofía Masegosa i Gayo,
doctora en Filologia, traductora, professora de llengües i de la UNED